

*Милован Суботић**

*Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране,
Београд, Република Србија*

КОНФРОНТИРАЈУЋИ ИДЕНТИТЕТИ НА БАЛКАНУ КАО БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВ**

Сажетак

Идентитет, било да је реч о националном/етничком, верском/конфесионалном или културном, представља један од кључних детерминатива којима појединац или заједница одређује ко су, чему припадају и(или) у шта верују. Међутим, иако идентитетско одређење има значајну улогу у изградњи заједништва и припадности, оно може постати и извор нестабилности, што је нарочито изражено у мултиетничким и мултиконфесионалним друштвима. Када се различити идентитети поставе у супростављен однос, односно када се користе као средство политичке манипулације, долази до пораста тензија. Историја је препуна примера у којима су разлике у идентитету биле покретач ратова, масовних страдања и друштвених подела. Уколико се идентитет представи као недодирљив и монолитан, односно када се перципира као искључив и непроменљив, он се манифестује као покретач и одржилац нестабилности. Пример дисолутивних процеса у бившој Југославији, са почетка 90-их, у име идентитетских разлика, један је од еклатантнијих. Последице ове антагонизације присутне су и данас, у увелико трећој деценији од завршетка компликованих сукоба на овом подручју. Опстајање

* Имејл адреса: milovan.subotic@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0001-8729-5742.

** Рад је настао као део пројекта Министарства одбране: „Безбедносни изазови земаља Западног Балкана у европској безбедносној парадигми”, бр. ИСИ/ДХ1/24–25, а који истраживачки тим Института за стратегијска истраживања и спољних сарадника реализује у периоду 2024–2025.

реторике из 90-их и даље доводи до радикализације, јачања популизма и настојања да се идентитетске политике овдашњих држава наметну као прворазредно политичко питање. У раду се, полазећи од основних поставки идентитета, као конфронтирајуће категорије, анализира опстајање конфликтне реторике на простору бивше Југославије, која је и даље заснована на „непомирљивим идентитетским разликама”, односно какав утицај има овако успостављена „истина” на политичку и безбедносну стабилност региона.

Кључне речи: Балкан, идентитети, сукоби, пропаганда, безбедност.

УВОД

Неминовно је да људи долазе у контакт са другим људима у свим друштвима, без обзира на степен развоја и уређење. Те интеракције, се примарно посматрају кроз сферу људских кретања – миграција (Subotić 2022), али и, како сматра Гиденс (*Anthony Giddens*), кроз слике које се преносе путем медија и интернета (Gidens 2003, 283). Неки прихватају ову културну сложеност као изузетно важан део космополитског друштва. Други то виде као опасност и претњу „за културне идентитете и систем благостања” (Matijašević i Todorović 2024, 50). Они који одржавају фундаменталистичке погледе на свет траже уточиште у утврђеној традицији и одбацују дијалог са онима који су другачији од њих (Gidens 2003, 284).

У конструкцији негативне слике Другости, полазну основу представљају предрасуде и стереотипи. Уколико предрасуде почивају на мишљењу без претходног просуђивања, отвара се могућност да се стереотипи дефинишу као шаблони који дају увек исту слику. Анализирани у историјској перспективи, стереотипи се појављују као беспоговорни аргументи, те се упорно одржавају и тешко коригују (Milosavljević 2022, 21). У процесу формирања дискурса о Другости велики утицај има управо стереотипизација, односно свођење неколико карактеристика на упрошћену фигуру која представља суштину једног народа. Према Холу (*Stewart Hall*), стереотип је једнострано опис који настаје када се комплексне различитости своде на једнодимензионалне представе, које се даље приписују неком субјекту, а потом постају докази који дефинишу суштину његовог или њеног бића (Hol 2018, 55). Гилман (*Sander*

Gilman) истиче да стереотипе карактерише и дуализам, подела на парове супротних значења (добро и лоше). „Дубинска структура нашег властитог сопства и света почива на илузорној слици света подељеној на два табора нас и њих – они су или добри или лоши” (*Gilman* 1985, 84).

Као колективно најекспониранији од свих идентитетских карактеристика, национални стереотипи представљају егземпларе њихове социјалне категоризације. Будући да подстичу генерализацију, они су склони означавању читаве групе (углавном друге нације), као индивидуе доминантних мање вредних особина, на исти начин као што омогућавају виђење сопствене нације, као индивидуе преовлађујућих пожељних особина (*Milosavljević* 2002, 22). Проблематизујући путеве обликовања јавног мњења којим се учвршћују доминантни стереотипи, Милосављевић као важне наводи медије, издавачку делатност, школске уџбенике и уопште систем васпитања. „Особине које се преписују себи и Другима (мученик, јадник, јунак, сепаратиста, патриота, реметилац и сл.) најчешће не проистичу из свакодневног живота, већ се стереотипи о другим нацијама стварају наменски и условљени су политичким интересима, а чине их политичке и интелектуалне елите, будући да су једино њима доступни сви путеви утицаја на јавно мњење у погледу формирања пожељне слике Другог” (*Milosavljević* 2002, 22). Иако се Хол у сејеу о дискурсу Запада и остатка света примарно бави контекстом „колонизације новог света”, тај дискурс, у нешто измењеном контексту, је актуелан и у модерном свету и наставља да утиче на слику Запада о себи и Другима, на доживљај нас и њих и односе моћи. Поготово је важан за језике расне инфериорности и етничке супериорности који су у великој мери присутни свуда широм света (*Hol* 2018, 71). Хол, такође, сматра да свако друштво или култура теже да наметну своје класификације друштвеног, културног и уже политичког света. Те класификације чине доминантни културни поредак, где је кључно питање структуре владајућих дискурса. „Различите области друштвеног живота јављају се као унете у дискурзивне домене, хијерархијски организоване у владајућа или пожељна значења” (19).

Појам идентитета дефинише се у оквиру психологије личности као доживљај суштинске истоветности и континуитета „ја” током дужег времена, без обзира на његове промене у различитим периодима и околностима. Одређен идентитет стиче се рођењем или

припадношћу одређеној групи, а може бити дефинисан и појединим одређењима, афинитетом или оријентацијом особе и сваки идентитет кроз време може бити променљив, али и вишеструк. Свака од ових категорија може бити променљива, од узрасне, преко сваке друге која одлуком појединца или стицајем друштвених околности може бити измењена у целини или барем делимично. Чак и припадност која нам је рођењем дата, нашом одлуком може бити промењена током живота (од етничке припадности до, рецимо, имена и презимена и слично). Укупни идентитет сваке особе током целог живота се мења (McAdams *et al.* 2021). Међутим, ствари нису тако просте, нити једнозначне. Према Бугарском, ако се идентитетска подела своди на приписана и стечена обележја, етницитет је у социолошком смислу задат само утолико што ниједан појединац не може да бира у оквиру које етничке заједнице ће бити рођен, али је исто тако променљив (као и друге врсте идентитета), јер на свакоме од нас је да можемо да одлучимо да ли ће етничка припадност или идеолошко одређење бити део нашег идентитета и у којој мери (Bugarски 2005, 69). Како наводи Душан Ристић, идеологије у ширем смислу представљају дискурзивне ресурсе који, у односу на историју, колективна искуства, друштвене позиције и друштвене везе са другим групама, доприносе формирању колективних друштвених идентитета (Ristić 2028, 31).

Као основни показатељ односа моћи, контроле и дискриминације, јавља се језик, о чему ће бити више речи у делу који се односи на неке од новијих идентитетских трвења на Балкану. Односом језика и моћи првенствено се бави критичка анализа дискурса кроз анализу његове улоге у интеракцији односа моћи и доминацији одређених чланова заједнице над другим, покушавајући да тумачењем одређених језичких феномена утиче на искорењивање социјалних неједнакости, разлика, предрасуда и стереотипа. Разматрајући како дискурс изражава и репродукује основне предрасуде о Другима у одређеном друштвено-политичком контексту, Ван Дијк (*Van Dijk*) појашњава да стратегија говора заснована на етничким предрасудама и стереотипима почива на позитивној самопрезентацији и негативној презентацији Другог. Како закључује, многе студије о етничкој и расној неједнакости откривају изражен степен сличности између стереотипа, предрасуда и других форми вербалне дискриминације са дискурсивним

стратегијама, медијима и постављеним националним границама (Dijk and Adrianus 2015, 11).

Такође, дехуманизација Другог, како то истиче Бауман (*Zygmunt Bauman*), отвара простор за њихово искључивање из категорија особа којима законито припадају људска права. Људима искљученим из наше моралне одговорности приписују се одлике које не завређују пажњу и поштовање, те се на тај начин оправдава непоштовање и одсуство бриге као „заслужене казне за неизлечиве пороке или зле намере оних које смо лишили поштовања и игнорисали, третирали грубо или безобзирно занемарили” (Bauman 2018, 79).

Како наводи Волкан (*Vamik Cemal Volkan*), у писаној историји која нам је доступна, константно видимо интеракције између псеудо врста, при чему једна група злонамерно види другу као мање људску (Volkan 2017, 115). Друштвена стигма и стигматизација, према дефиницији УНИЦЕФ, представљају екстремно неодобравање или незадовољство одређеном особом или групом због претпостављених или стварних карактеристика, уверења или понашања за које се сматра да их разликују од других припадника друштва, било да је реч о економским, политичким, културним или друштвеним нормама (United Nations Children’s Fund [UNICEF] 2019). У својим најозбиљнијим облицима, стигма доводи до искључивања особа или читавих група из сфера друштвеног функционисања и ствара осећај кривице, стида, страха, инфериорности и жељу за скривањем.

Према Бауману, навикнути да користимо сопствене одлике као мерило по којима се процењује човечност других људи, ми „нормални” верујемо да особа са стигмом није сасвим човечна, а непосредни ефекат свега тога је грубо одбијање друштвеног прихватања људи који су жигосани као анимални, односно њихово присилно отуђивање (Bauman 2018, 42). Означавање других и другачијих као опасност за нас, представља значајан корак преласка из фазе антагонизма у фазу отворених сукоба – фазу у којој се идентитети третирају као деструктивна и разарајућа категорија. Стога ћу се, у даљем делу текста, фокусирати управо на деструктивну компоненту, махом етничких идентитета, тако карактеристичну за регион Западног Балкана, у (пре)дугом времену трајања.

ИДЕНТИТЕТИ КАО ДЕСТРУКТИВНА КАТЕГОРИЈА

Одређени аспекти идентитета, попут увек присутне угрожености, могу створити интензивне и деструктивне сукобе. Ако је идентитет у великој мери ојачан или је за некога веома значајан, као што је етничка припадност (националност), или религијска/конфесионална идентификација, онда је претње том идентитету тешко игнорисати. Такође, одређени културни обрасци са пренаглашеном посебношћу у групи могу створити конфликт. Ови обрасци укључују изражену тенденцију неповерења у друге групе или њихово омаловажавање, па чак и негирање културног идентитета друге групе. Уколико одређена група сматра да је жртва друге групе, она развија осећај перманентне угрожености. У страху од одмазде или напада друге врсте, тада се активирају деловања која те нападе требају да спрече, али на начин који прети другој страни. Као епилог оваквог двоструког угрожавања, по принципу „сви против свих”, по правилу се развија дуготрајна и деструктивна борба. Такође, идентитет се најчешће и базира на искуственим интеракцијама. Ако је група навикла на присилне интеракције, њихов идентитет ће имати тенденцију да се са пијететом односи према члановима групе који се понашају оштро, док истовремено доживљавају непријатеље као екстремно насилне и окупне. Коначно, идентитети су по правилу асиметрични. Моћне групе ће настојати да дефинишу друге групе. Нацисти су насилно наметали своју перцепцију о томе ко су и шта су били Јевреји, као гротескни пример те тенденције (Malek 2013).

Теорија друштвеног идентитета разматра како је чланство у групи инкорпорирано у наш „селф-концепт” (*self-concept*) и како то утиче на наше виђење других чланова и нечланова наших група, као и на чланове ривалских група (Hogg 2011). Поједностављено, друштвени идентитет је концепт који се односи на друштвену употребу културних обележја за тврдњу, постизање или приписивање чланства у групи (Ohlagaaray 2020). Овакво одређење друштвеног идентитета нас води у поље политике и политичког јер упућује на различите димензије онога што се назива политички идентитет. Понекад ова идентитетска размимоилажења ескалирају у међусобно деструктивне сукобе, користећи се формулом према којој припадност групном идентитету (или групама идентитета) постаје крајња вредност. Ове групе идентитета за неке могу

бити национализам, етничка припадност, за друге раса, религија, конфесија или сексуална оријентација (2020). Идентитетска антагонизација може бити и на темељима навијачке супкултуре, односно фанатичне оданости спортском клубу (Ђорић 2024, 167).

Већину дубоко укореењених и најистрајнијих сукоба карактерише управо антагонизација између група идентитета. Стога се и све више истраживања окреће овој чињеници, а терминологија попут етноцентризма, предрасуда, стереотипа, ксенофобије и слично, говори о постојању широког дескриптивног апарата улоге коју друштвени идентитет игра у сукобу. Очигледно да је фактор идентитета толико моћан и да, када се једном призове, искључује или поништава сваку другу анализу, односно потребу за рационалним односом према овим феноменима. Другим речима, дубоко укореењени друштвени идентитети могу бити производ сукоба, исто као што као што су дубоко укореењени сукоби производ суочених друштвених идентитета (Ohlagaray 2020). Идентитетске политике су, како то истиче Дејвид Пилгрим (*David Pilgrim*), попут „свештениковог јајета”¹ – делом добре, а делом лоше. Међутим, осим што нам поприлично заузимају време, лоши делови такође су се показали као фактор раздора у „прогресивним” расправама током протеклих година. Наиме, повремено су доводили до политичке парализе и фракционаштва. Политичке партије су се делиле, а чак су и нове створене као резултат насталог негодовања и догматизма (Pilgrim 2024, 8).

У складу са Пилгримовим становиштем, примењеним на шире посматране идентитете, може се извести закључак да постоје два правца између идентитета и конфликта, односно да идентитет сам по себи не води у сукоб, већ да је нека врста идентитета неопходан предуслов за човекољубље, солидарност и алтруизам. Оно што идентитет усмерава ка конфликту, одлика је посебне врсте идентитета – *нарцисоидног идентитета*, који је један од најважнијих трансмитера ка сукобу. Овај идентитет се најчешће заснива на неком темељном миту који описује племенито или божанско порекло групе у славу некадашњих достигнућа или древних неправди које су ометале развој и добробит групе. Нарцисоидни идентитет

¹ Свештениково јаје (*Curate's egg*) је метафора која је настала од анегдоте описане у стрипу са краја 19. века, према којој свештеник на доручку код бискупа није хтео да увреди домаћина, који га је послужио поквареним јајетом, па га је уверавао да су ипак неки делови јајета добри (Hanks 1986, 381).

ствара сукобе на најмање три начина (Ohlagaray 2020): а) Оснивачки митови су монолитни – не могу се мењати нити се може изнети било какво (па макар и аргументовано) неслагање са њима. У питању је „спасавање неутуђиве и апсолутне истину коју дели група”, типична за такозвано групно мишљење; б) Нарцисоидна група позитивну слику о себи супроставља негативној визури друге (супростављене) групе. Да би „ми” били бољи – „они” морају бити гори; в) Нарцисоидни идентитети подижу вредност своје групе потцењујући друге, поричући њихову етичку релевантност, па и сам основ за постојање друге групе.

Полазећи од онтолошког разумевања човекове суштине, психијатар Јован Рашковић, у својој студији „Нарцизам”, успоставља релацију у којој постоји дубока веза између нарцисоидности и агесије, да би показао да је нарцистичка агесија најраспрострањенија форма агресивности. Човеков агресивни потенцијал и његове специфичности воде га до уверења да је човекова агесија, као најстарија ирационална биолошка творевина, везана са страшћу, коју овај аутор види као „најмлађе дете нагона” и као ирационалну енергију. Он сматра да страст бољег партнера од агесије нема, али и да агесија нема бољег подстрекача од страсти (Воžović 2018, 116). У мноштву најразличитијих форми агесија, овај аутор верује да је нарцистичка агесија „најраширенија форма агресивности” (Rašković 1988, 62).

У новијој историји балканских превирања показало се да се „Нарцис – вођа” успостављао на националистичком нарцизму, као колективистичкој основи. Можда је најгоре што су нарциси на позицији вође сопствени фанатизам придружили колективној нарцисоидности и националистичком фанатизму. Створена је атмосфера националистичке нарцисоидности, у којој је „мој народ” овенчан суперлативима, никад споран и проблематичан. У бројним случајевима етно-националистичких сукоба, најдубља је мржња међу народима који, према најочљивијим одликама, показују најмање разлике. То је једна од великих цивилизацијских контрадикција и један од највећих извора незадовољства, а Сигмунд Фројд (*Sigmund Freud*) је тој појави дао и назив: „нарцизам малих разлика”. По његовим речима: „Управо минорне разлике код иначе сличних народа чине основу за њихова међусобна непријатељска осећања” (Freud 1991, 255).

Нарцисоидне вође су веома често одређене оним што Орвел (*George Orwell*) назива националном личношћу (Orwell 2018). Карактеристични елементи, за оно што он дефинише као националистичку личност су: а) Окупљање на осећају пораза; б) Проналажење заједничког непријатеља, често одговорног за овај емотивни пораз, који је крив за све недаће нашег друштва; в) Успон националног хероја, често представљеног идеалним грађанином и осећањем супериорности пред другима, коме сви треба да тежимо и да му се дивимо.

Националистичка личност, према Орвелу, види историју (посебно савремену историју), као бескрајан успон и пад великих целина моћи, а сваки догађај који се деси изгледа му као потврда да је његова страна у успону, а неки омражени ривал у опадању и слабљењу. Но, на крају, важно је да се национализам не помеша са уобичајеним идеализовањем успеха. Националиста не делује на принципу простог пристајања уз најјачу страну. Напротив, изабравши своју страну, он убеђује себе да је она најјача и у стању је да се држи свог убеђења чак и када су чињенице потпуно против њега. Национализам је глад за влашћу ојачана самообманом (Orwell 2018), док се у контексту извора колективног идентитета, национализам сматра најупорнијим духовним изданком Француске револуције (Keitner 2020). Испада као да је крвави распад Југославије, на темељима „непомирљивих идентитетских разлика између регионалних актера” (Subotić 2024a, 62), оповргао став Ерика Хобсбаума (*Eric Hobsbawm*) који је сматрао да је тема његове књиге, историјски гледано, у потпуном повлачењу (Hobsbawm 1990). Очигледно је да је идеја нације, нарочито на простору држава Југоисточне Европе деведесетих, испунила упражњено место које је на тим просторима некада заузимала идеологија.

НЕКИ ОД НОВИЈИХ БАЛКАНСКИХ ИДЕНТИТЕТСКИХ ТРВЕЊА

Многобројни примери који сведоче антагонизацији у име супростављених идентитета на тлу држава бивше Југославије, нарочито на многобројним и вишеструко обрађеним примерима из 90-их, утемељује нас у сазнању да је егзистирање различитих идентитета (вера-нација-етнија) на Балкану обележено тешкоћама, патњама и страдањима. Још боље речено, манипулацијама

идентитетским својствима (Subotić 2024b). Према овако виђеној „стварности”, испоставља се да су овдашњи идентитети створени да би патили и страдали. Уколико не залазимо у даљу прошлост, већ као референтни временски период узмемо осамдесете године прошлог века (када је о њима почело учестало да се говори), не престају ламенти над њиховом судбином и све учесталији позиви да се стане у њихову заштиту. Рекло би се да политичка вођства балканских држава, као и официјелни и самозвани представници њихових културних елита, свој најважнији задатак виде у „оплакивању” наводно тешко пострадалих идентитета и у паничним позивима да се они чувају од даљих страдања. Примери из последњих неколико година сведоче о чињеници да се и више од 25 година од последњих ратних сукоба на овом простору, антагонизација у име идентитета наставља. Уважавајући чињеницу да је академски увелико обрађена улога идентитета у ратовима 90-их, у даљем тексту ћу се фокусирати на неке од новијих примера регионалне антагонизације у име идентитета.

Док је трајала „нова реалност” (Ђогић 2021) због епидемије корона-вируса, „чувари” овдашњих идентитета нису напуштали своја „стражарска места” и наставили су да осматрају и бележе све што те идентитете наводно угрожава и алармирају јавност у својим државама. Међутим, од када се живот у овим земљама почео постепено враћати у нормално стање, нагло су се умножиле вести о страдању ових идентитета. Стиче се утисак да они страхују да је због заокупљености власти и народа епидемијом ниво јавне мржње према „непријатељима нације” опао, па се зато труде да то поправе тако што ће у јавност „упумпати” појачану дозу овог – како они несумњиво мисле – виталног националног осећања (Ћоловић 2020). Тако су у медије наставиле да стижу информације о новим сукобима између балканских идентитета. Сазнали смо да су у току немилосрдни обрачуни између српског и албанског, албанског и македонског, македонског и бугарског, бошњачког и хрватског, српског и бошњачког, бугарског и српског, српског и црногорског, хрватског и српског (претежно етно/националног) идентитета. *Bellum omnium contra omnes* – рат свих против свих.

Један од парадигматичнијих окршаја у балканским идентитетским конфликтима догодио се када је у Албанији приказан ТВ филм под насловом „Велика српска историјска обмана – како су Срби украли албанску историју”. Ту се, између осталог, тврди да је

од времена Стефана Немање албански народ жртва идентитетског негирања и поткрадања, да су им Срби преотели цркве² (међу њима и Грачаницу, Цркву Свете Петке у Призрену и Пећку патријаршију),³ а народ и свештенство или покрстили или отерали. У тексту који је објавила *Koha ditore*, наводи се теза да су Срби окупирали Косово, те да се колевка српских цркава и манастира током владавине Немањића „није налазила унутар Косова”,⁴ као и да „територија данашњег Косова није била епицентар активности изградње српских цркава у доба Немањића” (*Kosovo online* 2020). На све ове „новонаративе” из Албаније узвратило је Министарство културе Србије, саопштењем да је тај филм опасан фалсификат, али да одговорност за њега не сноси само албанска страна, него и њени балкански савезници, да је он плод „оркестриране активности из шовинистичких кругова неких суседних држава у региону које су усмерене на поништавање, брисање из историје и преотимање српске културне баштине, како материјалне тако и нематеријалне” (*Politika* 2020). „Такви покушаји”, пише у овом саопштењу, „имају

² Културни идентитет српског народа на Косову и Метохији потврђен је постојањем више од 1.500 документованих културних споменика (манастира и цркава), који сведоче о вековном присуству српског народа, као и хришћанске вере у оквирима готово свих деноминација које су се развиле на овим просторима услед преплитања утицаја источне и западне хришћанске традиције. Изградња сопственог идентитета кроз уништавање свих симбола „другог” у заједници представља искључиво знак слабости и неразвијеног осећаја идентитета, о чему сведочи уништавање 156 манастира и цркава широм Косова и Метохије, при чему је историјски значајан град Призрен – некадашња престоница Српског царства – претрпео највеће губитке, са 13 уништених објеката (Medojević i Milosavljević 2022, 244–250). Овакво фактичко стање се, међутим, данас површно представља кроз политичке маневре као вековна борба албанског становништва за очување сопственог идентитета и интегритета.

³ Заузимање или уништавање сакралних објеката као места заједничког окупљања једног народа представљало је, у ствари, *modus operandi* албанских екстремиста у остваривању њиховог крајњег циља – протеривања неалбанског, односно српског становништва. Такве поступке затим настоје да прикажу као доказ вековног постојања албанског народа на територији Косова и Метохије (Avramović i dr. 2010, 20–21).

⁴ Један од бројних покушаја прекрајања историје у циљу изградње националног идентитета, кроз негирање постојања и делатности династије Немањића на простору Косова и Метохије, може се оповргнути релевантним историјским изворима, пре свега византијским, који недвосмислено сведоче да је овим подручјем управљао велики жупан Стефан Немања крајем 12. века, односно након смрти византијског цара Манојла I Комнина (1118–1180) (Avramović i dr. 2010, 16).

све обресе културног геноцида, а он је, историја нас томе учи, често увод у физички геноцид” (Politika 2020).

Иначе, у успостављању идентитетских начела косовских Албанаца, аналогно утицајима из Албаније, албанско вођство на КиМ све чешће инсистира на аутентичности своје припадности Европи кроз „вишевековну идентификацију са хришћанством”. Тако се и „учешће у бици на Косову под заставом хришћанских властелина представљало као важан доказ да су Албанци били на ‘правој страни’ и тако идентификовани као чувари капије” (Lelio 2020, 25). У овој својеврсној ревизији митологије, званични албански одијум према овим питањима одликује се амбивалентним осећањима према исламу и занемаривању сећања на султана и исламске културне теме. Тако је и „обнављање приче о албанском убици султана више у служби изградње идентитета нове европске државе Косово, на темељу преисламске хришћанске прошлости” (Subotić i Milenković 2022, 70).

Отприлике у исто време, у издању Бугарске академије наука, појавио се зборник радова под насловом „О званичном језику у Републици Северној Македонији” (Българска Академия на науките 2020), који је изазвао „узбуну” у македонским и српским медијима. Зборник је, пише у најави његове промоције 7. маја 2020. у Софији, „плод труда бугарских лингвиста да дођу до јединственог става о македонском језику”. И они су сложено и коначно закључили да је тај језик „југозападна варијанта бугарског језика” (Преспански n.d.). Више него довољно да македонски лингвисти укључе „црвени аларм”, да јавност своје земље упозоре да се наставља страдање македонског националног идентитета. Како је рекла лингвисткиња Катица Ђулавкова, „македонски идентитет доживео метафизичку ампутацију” (Ќулавкова 2023). Сада му, како истиче она, прети коначно уништење. „Када смо помислили да је свршено с идентитетским ултиматумима, наступила је Бугарска с претензијом да ампутира други део македонске историје, онај словенски, од 9. века до 1945” (Ќулавкова 2023).

У овај македонско-бугарски идентитетски обрачун умешали су се и српски лингвисти, заштитници српског националног идентитета, јер се у књизи Бугарске академије наука о македонском језику, наводе и сведочанства о наводном присуству бугарског језика у Србији, у говору народа од Дунава до Копаоника. Чуваре српског језика алармирао је Културно-информативни центар Срба

у Македонији – СПОНА, јављајући да је извршен „бруталан напад на српски језик”, да је реч о најновијој „бруталној претензији на српски језик, а тиме и на национални, историјски и културни простор”. Из центра СПОНА су апеловали на стручну јавност у Србији да реагује, јер бугарски академици тврде да се бугарским језиком говори на простору од Дунава до Ђевђелије и од Копаоника до Тимока, Пчиње и Охрида. Њихов „аларм” одјекнуо је у српским медијима, па се тако у Вечерњим новостима појавио коментар под насловом „Черупање српског језика. Бугари у акцији”. У изјави за овај лист, академик РС Слободан Реметић рекао је да „Бугари одавно атакују на српски језик и да су се поново, после извесног времена, размахали” (Веѓењећ 2020).

Последње турбуленције на релацији Софија-Скопље настале су након што застава Северне Македоније није била истакнута у Софији, током неформалног састанка шефова држава, Румена Радева и Гордане Сиљановске Давкове. Заменик премијера Северне Македоније Александар Николоски је због тог чина, бугарског председника Радева описао као „нецивилизованог” (Kompas info 2024). То је у Софији доживљено као провокација, на коју је узвраћено подсећањем Скопља да за европску будућност Северне Македоније кључни значај има развој добросуседских односа.

Међу онима који су реаговали у одбрану српског језика и националног идентитета од Бугара истакао се и Виктор Савић, научни сарадник Института за српски језик САНУ. Он је изјавио да „у време када се формирао српски језик, Бугари уопште нису били Словени”, да су они били номадски народ турске групе који је после Срба дошао на Балкан и да су неки српски говори из Метохије миграцијама стигли све до Софије, али су их Бугари прикључили бугарском језику само зато што личе на њега. Ову Савићеву изјаву портал су пропратили насловима: „Бугарска академија ударила на српски; Корени су нам на српској земљи; Др Савић открио болну истину” (Matić 2020).

Ово својеврсно савезништво македонских и српских идентитетских чувара у борби против ових наратива из Бугарске, није их спречило да и они међусобно отворе старе идентитетске разлике. Повод је била поштанска марка са мапом Хрватске коју је 2020. године објавила македонска пошта. На њој се добар део Србије налази у границама Хрватске, јер су Македонци грешком објавили мапу Независне државе Хрватске. Међутим, то су неки медији у

Србији протумачили као провокацију иза које стоје македонске власти, с циљем да се наруше добри односи између српског и македонског народа. О томе је у интервјуу у листу *Курир*, објављеном са поднасловом „Не смета им НДХ, сметају им Немањићи и српски ратници”, говорила историчарка уметности Јасмина С. Ћирић. Она је рекла да се у овој земљи српско средњовековно наслеђе „представља као део византијске Македоније”, док се имања српских манастира називају „окупационим базама”, а сам „појам српства оркестрирано замењује појмом србоманије” (Kurir 2020a).

У последњих неколико година било је нових сукоба у давно започетом препуцавању између чувара српског и црногорског идентитета, који је интензивирао од како је Црна Гора постала независна држава.⁵ До јаче размене „ватре” и нових ламентирања над пострадалим идентитетима дошло је и кад је објављена вест да је црногорска полиција привела епископа СПЦ Јоаникија и седморицу свештеника због литија које су 12. маја 2020. године, организовали у Никшићу упркос забрани јавних окупљања због епидемије. У Београду је одржано неколико скупова подршке приведенима, а СПЦ их је подржала у виду посебног молебана у Храму Светог Саве на Врачару, који је водио епископ Стефан. „Посебно се помолимо”, рекао је он окупљенима, „за наш народ у Црној Гори у којој тренутно највише страдамо” (FoNet 2020).

Ово је био још један повод да се са црногорске стране активирају оптужбе и жалбе да Срби настављају да негирају њихов национални идентитет. Тадашњи премијер Марковић се пожалио да је „негирање црногорског идентитета и права на сопствену државу радикалније него што је било пре деценију и по” (Čolović 2020). Жешће од њега на нова порицања црногорског националног идентитета реаговао је уметнички директор Црногорског народног позоришта Жељко Сошић, који је у једном интервјуу у црногорском листу Дневне новине, рекао да су Црногорци „суочени са очигледним

⁵ Изграђени национални идентитет чини заједницу способном да делује у правцу остваривања политичког јединства неопходног за функционисање друштва и државе, које би у Црној Гори недостајало и тиме довело до деструктивних поступака одређене групе. Без развијене свести и уз нестанак националног памћења, губи се способност да се цене вредности које су нам пренете. Недовољна свест о националном идентитету доводи до потребе за сукобом под изговором очувања националног јединства, чак и тамо где оно није доведено у питање, и то против тежњи оних који наводно стреме сопственом циљу, односно распаду државе (Šjaković 2018).

клерофашистичким, непријатељским насртајима” на њихов народ и државу. „Ми смо”, објаснио је он, „једини народ у свијету којем се неко дрзне да каже да нијесмо то што јесмо, да не говоримо језиком којим говоримо, да немамо име које имамо и да припадамо нечему другом, а да ми то заправо не знамо” (Šolović 2020).

Најновији пример идентитетског препуцавања између чувара српског и црногорског националног идентитета јесте емитовање песме „Срце Србије”, коју прати спот у коме доминирају национални и историјски симболи, највећим делом на територији Цетиња, у наративу чувара црногорског националног идентитета обележеног као „пријестоница Црне Горе”. „Спот представља бесрамну злоупотребу културних добара и симбола Цетиња”, оценио је председник цетињске општине, Никола Ђурашковић (Janковић 2024).

Идентитетски рат се распламсао и између српских и хрватских идентитетских формација. Повод за нови обрачун била је вест да на једном сајту Европске уније, где су деци понуђени интересантни подаци о чланицама ЕУ. У тексту о Хрватској пише да је „Чувени Хрват Никола Тесла био међу првима који је открио рендгенске снимке” (Radio televizija Srbije [RTS] 2020b). Иако је ЕУ уклонила спорну ставку о Тесли (RTS 2020a), поново се отворило питање о пореклу познатог научника.⁶ За Министарство културе Србије то је био подмукли напад Хрвата на српски идентитет и оно је одмах изашло са саопштењем за јавност да је ту реч о „безброј пута поновљеном фалсификату с циљем бестидног својатања и кроатизирања српског културноисторијског идентитета”. Министар иностраних послова Ивица Дачић, је додатно заоштрио реторику изјавивши да је „Тесла Србин који би, да је у току Другог светског рата живео у Хрватској, завршио у концентрационом логору Јасеновац” (Kurir 2020a). Када су уредници овог ЕУ сајта спорну реченицу о Тесли изменили, у смислу да не пише које је он националности, него само да је „Никола Тесла, рођен у Смиљану (данашња Хрватска)”,⁷

⁶ Узимајући у обзир чињеницу о страдању српског народа унутар Независне Државе Хрватске и податак о страдању чак 91 члана породице Тесла, потпуно је непотребно настављати питање о пореклу чувеног научника који би, сасвим могуће, поделио судбину својих рођака да је у то време делио место боравка са њима (RTS 2021).

⁷ Перфидно уклањање или опортуно навођење само најосновнијих биографских података, уз изостављање чињеница о пореклу плодносног научног радника,

српска страна је то поздравила као своју идентитетску победу, а хрватска доживела као шок. „Све су организирали Срби – Хрвати у шоку”, стоји у наслову једног чланка на хрватском порталу (Dnevno.hr 2020).

Инцидент на српско-хрватској идентитетској „граници” изазвао је један чланак у загребачком *Вечерњем листу*, објављен 21. маја 2020. године, под насловом „Американци пишу о Хрвату којег слави цели свет, а код нас је заборављен”. Тај у Хрватској заборављени Хрват је чувени геофизичар, климатолог и астроном Милутин Миланковић (1879–1958), рођен у српској породици у селу Даљ, данас у Хрватској, где је по својој жељи и сахрањен (Vitas 2020). Већи сукоб између српских и хрватских идентитетских чувара избио је кад је *Матица Српска*, у едицији „Десет векова српске књижевности” објавила дела дубровачког писца Марина Држића (1508–1567).

Саопштењима издатим тим поводом хрватску јавност су алармирали, између осталих, *Матица Хрватска* и Друштво хрватских књижевника – ДХК. Матица је саопштила да је она „дужна реаговати на ову безочну отимачину”. Разлог српске „анексије хрватског књижевног корпуса”, то јест дубровачких писаца из 16. и 17. века, *Матица Хрватска* је нашла у жељи српске културне елите да „санира српски књижевноповијесни дисконтинуитет што изазива разумљиву националну фрустрацију” (Blic 2020). Другим речима, Срби немају писце који су стварали у поменута два века, па их отимају од Хрвата да би тај вакум попунили. Управо је ДХК упутио јавно протестно писмо амбасади Србије у Загребу. Хрватска је, стоји у том писму, постала „жртва грабежи њезине културне баштине”, иза чега се крије „политичка идеја великосрпског хегемонизма” (Vidmarović 2020).

Најдаље у оцрњавању српског националног идентитета отишла је хрватска књижевница и чланица Председништва Матице Хрватске, Славица Стојан, која је у ауторском тексту за Дубровачки лист упоредила Србе са бубама које је потребно истребити. „Кад се

представља не само напад на његову личност и дело, већ и на народ којем је припадао. Научник посвећен свом раду није сматрао прикладним да истиче сопствену националну припадност, али његово породично порекло и корени унутар српске православне и свештеничке породице дају за право тврђи да се његова национална припадност није могла одредити искључиво територијално (Subotić 2020, 34–39).

тако нешто увуче у кућу, треба се озбиљно борити или напустити кућу. Треба се борити с бубама, никад не допустити да кућу преплаве, него их стрпљиво и трајно искорењивати”, написала је Славица Стојан у тексту (Oslobođenje 2023).

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Односи између етно-културних мањина и већине у нехомогеним друштвима, као на примеру распада Југославије, одувек су били тешки и често конфликтни. Сходно томе, такви сукоби су окарактерисани као „нерешиви” или „дубоко укоревени”, због психолошке димензије која преовладава над рационалним политикама и економским разлозима. Проблеми између већинских и мањинских заједница који би се могли третирати у итерационој равни, компликују се начином на који етнокултурне групе себе и „друге” доживљавају као перцепцију сопствене историје и претње усмерене против сопственог постојања.

Вести о новим балканским идентитетским сукобима не долазе из неког независног извора, него их објављују „зарађене стране”, ограничавајући се на сукобе у којима учествују. Међутим, нема сумње да су ови сукоби међусобно повезани, да се преливају један у други и да се боље разумеју кад се посматрају заједно. Тада се може приметити да глави узрок ових сукоба и главни извор nelaгоде и мржње које их прате нису, бар не примарно, чувене балканске разлике (етничке, културне или верске), него балканским политичким и културним елитама заједничко схватање националног идентитета и његова употреба за постизање исте врсте циљева. Његову вредност сви преувеличавају и прецењују, свдећи политику на такозвану политику идентитета, а тиме културу на инструмент такве, на националним интересима утемељене политике. Како је приметио социјални антрополог Стеф Јансен (*Stef Jansen*), истражујући живот људи у савременој Босни и Херцеговини, „наглашавањем (етно)националне ‘културе’, становници БиХ се превасходно, ако не и искључиво, приказују у идентитетском регистру”, који је представљен као релевантан критеријум за разумевање живота” (Jansen 2020, 44). На томе се, додаје он, заснива националистичка реторика захваљујући којој се „могло мобилисати много људи, али су се њом могли и демобилисати алтернативни приступи политици” (44). Изнети примери новијих идентитетских обрачуна

у регионалним оквирима сведоче о томе да је политика заснована на „идентитетском регистру” данас доминантна у балканским земљама (чини се нарочито у земљама насталим након распада СФРЈ), да она тражи да сваки народ који претендује на статус нације мора пре свега да има аутономну и хомогену културу, што значи да му је основни задатак да се за њу жртвује, бори и страда у обрачуна са онима који прете њеном националном идентитету. То што је тај задатак неостварив не забрањује много балканске политичке и културне елите, јер је непрекидна борба за национални идентитет управо оно што им обезбеђује стицање и одржање моћи и привилегија.

Кад се ове идентитетске битке посматрају као део шире слике и међусобно упореде, може се уочити и то да „зарађене стране” примењују углавном исту стратегију. Она се састоји у томе да се примарно не говори о победама и успесима бораца на идентитетским границама, него пре свега о непријатељским насртајима на национални идентитет и његовим страдањима. Национални идентитет постоји скоро искључиво у том контексту, у том дискурсу угрожености, страдања и културно-политичке панике. У наведеним примерима (идентитетски напади из домена културе, језика и друге орнаментике) наведеним у овом рукопису, он је жртва злочина, отимања, присвајања, прекрајања, преименовања, истребљења, потирања, затирања, анексије и различитих разрачунавања). Да му се не догађају те страшне ствари, како то добро примећује Чоловић, о њему скоро ништа не бисмо знали (Čolović 2020).

Ипак, немају сва страдања балканских националних идентитета исту тежину. Није иста равна посматрања кад чујете да су вам нешто узели, присвојили и(ли) прекројили и кад сазнате да носиоци „монолитног идентитета” утврде да сте у заблуди ако мислите да ваш идентитет уопште постоји. Кад чувари идентитета ламентирају над губицима који настају кад је идентитет означен као жртва присвајања и потирања његовог блага и кад за то оптуже скоро све своје суседе, нећемо се забринути за судбину идентитета које они чувају, јер циљ ламента над таквим губицима није у томе да се покаже пустош коју су „отимачи” оставили за собом, него управо да се истакне неисцрпно богатство једног идентитета које није битно окрњено, иако га културно сиромашни суседи „отимају” и „својатају”.

До порицања суседских идентитета најчешће долази у тренуцима тзв. идентитетске панике, када се одређена заједница

осећа угрожено. Главно упориште посматраних стратегија порицања идентитета односи се на тврдње да су неки наши суседи „измишљени”, тј. „непостојећи” народи, које су створиле непријатељски настројене велике силе користећи отпаднике од „наше” нације и „наше” вере. Порицатељи идентитета тврде, такође, да припадници тих „лажних” нација генерацијама пате од колективне гриже савести због некадашње издаје, те да нас упрво због тога и мрзе (Marković 2024).

Увелико трошећи трећу деценију од завршетка грађанских ратова на простору бивше Југославије, сведоци смо истрајавања политике непомирљивих идентитета. Иако се у круговима склоним аналитичком и критичком промишљању стварности већ одавно сматра да су овакви наративи примарно оријентисани ка очувању политичке моћи овдашњих елита, велики део популације и даље сматра сукобе из деведесетих незавршеним. Колективни идентитети (етнички, верски, културолошки) и даље опстају као питање које неретко односи победу у такмичењу са потребом за уређеним институцијама, владавином права и животним стандардом грађана. Чињеница да политички приоритет Европске уније превише дуго остаје „стабилизација Западног Балкана, уместо изналажења дуготрајних и одрживих решења замрзнутих конфликта и демократизације држава региона” (Barišić 2024, 88), проблем чини још сложенијим. Стога се и даље овај регион препоручује као простор на којем се, у име „непомирљивих” идентитетских разлика, могу активирати дисолутивни процеси са значајним потенцијалом за нову нестабилност и конфликте.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Българска Академия на науките. 2020. „За официалния език на Република Северна Македонија.” *Българска Академия на науките*. Last accessed on April 19, 2025. <https://www.bas.bg/wp-content/uploads/2020/05/Za-oficialnia-ezik-na-Republika-Severna-Makedonia-Online-Pdf.pdf>.
- Ќулавкова, Катица. 2023. *Секој став за македонскиот јазик надвор од науката го загрозува македонскиот национален и државен интерес*. Скопје: Антропол.
- Преспански, Методи. n.d. „За официалния език на Република Северна Македонија.” *Сборник Струмски*. Last accessed on April

- 14, 2025. <https://sbornikstrumski.com/%D0%B7%D0%B0-%D0%BE%D1%84%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%BA-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D1%80/>.
- Avramović, Sima, Dušan Rakitić, Mirjana Menković, Vojislav Vasić, Aleksandra Fulgosi, i Branko Jokić [Avramović i dr.]. 2010. *The predicament of Serbian Orthodox holy places in Kosovo and Metohia elements for a Historical, Legal and Conservation Understanding*. Belgrade: University of Belgrade Law Faculty.
- Barišić, Igor. 2024. „Asimetrično ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije – teorijski okvir za analizu problema na Kosovu i Metohiji.” *Politika nacionalne bezbednosti* 26 (1): 83–103. DOI: 10.5937/pnb26-50171.
- Bauman, Zigmunt. 2018. *Stranci pred našim vratima*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Begenišić, Ljiljana. 2020. „Čerupanje srpskog jezika: Bugari u akciji.” *Večernje novosti*. 27. maj 2020. <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:867092-Cerupanje-srpskog-jezika-Bugari-u-akciji>.
- Blic. 2020. „Čija je dubrovačka književnost? Matica hrvatska optužila Maticu srpsku za otimanje kulturne baštine.” *Blic*. 9. maj 2020. <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/cija-je-dubrovačka-knjizevnost-matica-hrvatska-optuzila-maticu-srpsku-za-otimanje/w06ybcg>.
- Božović, Ratko. 2018. „Imperativi novog Narcisa.” U *Kultura II*, ur. Gordana Jovanović i Slobodan G. Marković, 113–127. Beograd: Dositej Studio. DOI: 10.18485/fpn_psi_alfa_kult.2018.2.ch10.
- Bugarski, Ranko. 2005. *Jezik i kultura*. Beograd: Biblioteka XX vek i Knjižara Krug.
- Čolović, Ivan. 2020. „Novi balkanski identitetski obračuni.” *Peščanik*. 1. jul 2020. <https://pescanik.net/novi-balkanski-identitetski-obracuni/>.
- Dijk, Van, and Teun Adrianus. 2015. “Critical Discourse Analysis.” In *The Handbook of Discourse Analysis (Second Edition)*, eds. D. Tannen, H. E. Hamilton and D. Schiffrin, 466–485. Chichester: Wiley Blackwell.
- Dnevno.hr. 2020. „EU izbrisala da je Tesla bio Hrvat! Sve su organizirali Srbi: Hrvati u šoku!” *Dnevno.hr*. 15. maj 2020. <https://www.dnevno.hr/vijesti/eu-izbrisala-da-je-tesla-bio-hrvat-sve-su-organizirali-srbi-hrvati-u-soku-1468414/>.

- Dorić, Marija. 2021. *Ekstremizam i nova realnost: svet u doba koronavirusa*. Beograd: Institut za političke studije.
- Dorić, Marija. 2024. *Ekstremizam i huliganizam na Balkanu*. Beograd: Institut za političke studije.
- FoNet. 2020. „U Hramu Svetog Save služen moleban za podršku episkopima, sveštenstvu i narodu u Crnoj Gori.” *Danas*. 14. maj 2020. <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/u-hramu-svetog-save-sluzen-moleban-za-podrsku-episkopima-svestenstvu-i-narodu-u-crnoj-gori/>.
- Freud, Sigmund. [1930] 1991. “Civilization and Its Discontents.” In *The Penguin Freud Library*, eds. Albert Dickson and James Strachey, 243–340. Harmondsworth: Penguin Books.
- Gidens, Entoni. 2003. *Sociologija*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- Gilman, L. Sander. 1985. *Difference and pathology: stereotypes of sexuality, race, and madness*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Hanks, Patrick, eds. 1986. *Collins Dictionary of the English Language*. London: Collins.
- Hobsbawm, Erich. 1990. *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge: University Press.
- Hogg, Michael A. 2011. “Self-uncertainty and group identification: Consequences for social identity, group behavior, intergroup relations, and society.” *Advances in Experimental Social Psychology* 64 (2): 263–316. DOI: 10.1016/bs.aesp.2021.04.004.
- Hol, Stjuart. 2018. *Zapad i ostatak sveta: diskurs i moć*. Loznica: Karpos.
- Janković, Srđan. 2024. „Crnogorski nacionalni simboli u video spotu ‘Srce Srbije’.” *Radio Slobodna Evropa*. 25. avgust 2024. <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-nacionalni-simboli-srce-srbije/33090321.html>.
- Jansen, Stef. 2020. *Čežnja u međuvremenu*. Beograd: XX vek.
- Keitner, Chimène. 2020. *National Self-Determination: The Legacy of the French Revolution*. London: Oxford University.
- Kompas Info. 2024. „Severna Makedonija i EU: Ima li kraja uslovima koji ugrožavaju identitet?.” *Kompas Info*. 3. oktobar 2024. <https://kompasinfo.rs/severna-makedonija-i-eu-ima-li-kraja-uslovima-koji-ugrozavaju-identitet/?script=lat>.
- Kosovo Online. 2020. „Albansko falsifikovanje i otimanje srpske istorije i kulture pokazuju prave razmere kosovskog spora.” *Kosovo Online*. 14. septembar 2020. <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/albansko-falsifikovanje-i-otimanje-srpske-istorije-i-kulture-pokazuju-prave-razmere>.

- Kurir. 2020a. „Eto, toliko je Tesla Hrvat: Dačić šokiran poslao protestnu notu u Brisel.” *Tanjug*. 9. maj. 2020. <https://www.kurir.rs/vesti/politika/3461059/eto-toliko-je-tesla-hrvat-dacic-sokiran-poslao-protestnu-notu-u-brisel>.
- Kurir. 2020b. „Vlasti Makedonije sistematski krađu i uništavaju srpsku baštinu.” *Kurir*. 9. maj. 2020. <https://www.kurir.rs/vesti/politika/3461387/severna-makedonija-sistematski-krađe-i-unistava-srpsku-bastinu-ne-smeta-im-ndh-smetaju-im-nemanjici-i-srpski-ratnici>.
- Lelio, di Ana. 2010. *Bitka na Kosovu u albanskom epu*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Malek, Cate. 2013. „Identity (Inter-Group) Conflicts, Intractable Conflict Knowledge Base Project.” *Beyond Intractability*. Last accessed on April 19, 2025. <https://www.beyondintractability.org/coreknowledge/reconciliation>.
- Marković, Predrag. 2024. „Poricanje susedskih identiteta.” *RTS*. 10. oktobar 2024. <https://www.rts.rs/radio/radio-beograd-3/5550815/predrag-markovic-poricanje-susedskih-identiteta-4.html>.
- Matić, Uroš. 2020. „Bugari nam ponovo zabijaju nož u leđa.” *Srbija Danas*. 26. maj 2020. <https://www.sd.rs/vesti/region/bugarska-akademija-udarila-na-srpski-koreni-su-nam-na-srpskoj-zemlji-dr-savic-otkrio-bolnu-istinu-2020-05-26>.
- Matijašević, Martin, i Darko Todorović. 2024. „Bezbednosne krize kao faktor migracija ka Evropskoj uniji.” *Žurnal za bezbednost i kriminalistiku* 6 (2): 37–54. DOI: 10.5937/zurbezkrim2402037M.
- McAdams, Dan P., Kali Trzesniewski, Jennifer Lilgendahl, Veronica Benet-Martinez, and Richard W. Robins [McAdams et al.]. 2021. “Self and Identity in Personality Psychology.” *Personality Science* 2 (1): 6035. DOI: 10.5964/ps.6035.
- Medojević, Jovo, i Saša Milosavljević. 2022. „Uništavanje srpskih crkava i manastira na Kosovu i Metohiji od 1999. do 2022. godine: kulturno-geografske determinante.” U *Zbornik radova filozofskog fakulteta u Prištini*, ur. Jovo Medojević i Saša Milosavljević, 237–256. Priština: Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, Prirodno-matematički fakultet, Odsek za geografiju.
- Milosavljević, Olivera. 2002. *U tradiciji nacionalizma ili stereotipi srpskih intelektualaca XX veka o “nama” i “drugima”*. Beograd: Helsinški odbora za ljudska prava u Srbiji.

- Ohlagaray, Rodolfo Montecinos. 2020. "Identity Theory and Conflict." *Journal of Anthropological & Archeological Sciences* 2 (2): 230–232. DOI: 10.32474/JAAS.2020.02.000134.
- Orwell, George. 2018. *Notes on Nationalism*. London: Penguin Books Limited.
- Oslobođenje. 2023. „Hrvatska književnica Srbe uporedila sa bubama: Navela i šta bi im ona radila.” *Danas*. 28. avgust 2023. <https://www.danas.rs/svet/region/hrvatska-knjizevnica-srbe-uporedila-sa-bubama/>.
- Pilgrim, Dejvid. 2024. *Identitetske politike: gde smo skrenuli?* Beograd: Clio.
- Politika. 2020. „Film na albanskoj televiziji falsifikovao istoriju na štetu Srba.” *Politika*. 2 jun. 2020. <https://www.politika.rs/sr/clanak/455286/Film-na-albanskoj-televiziji-falsifikovao-istoriju-na-stetu-Srba>.
- Radio televizija Srbije [RTS]. 2020a. „EU na svom sajtu više ne uči decu da je Nikola Tesla ‘čuveni Hrvat’.” *RTS*. 11. maj. 2020. <https://www.rts.rs/lat/vesti/svet/3950379/eu-na-svom-sajtu-vise-ne-uci-decu-da-je-nikola-tesla-cuveni-hrvat.html>.
- Radio televizija Srbije [RTS]. 2020b. „Može li identitet Nikole Tesle biti naizmeničan poput struje.” *RTS*. 12. maj. 2020. <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/3950926/nikola-tesla-srbija-hrvatska-poreklo-eu.html>.
- Radio televizija Srbije [RTS]. 2021. „U NDH brutalno ubijen 91 član porodice Tesla.” *RTS*. 29. juli. 2021. <https://www.rts.rs/lat/radio/radio-beograd-2/4461253/u-ndh-brutalno-je-ubijen-91-clan-porodice-tesla.html>.
- Rašković, Jovan. 1988. *Narcizam*. Nikšić: Univerzitetska riječ.
- Ristić, Dušan. 2018. *Granice diskursa*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Subotić, Milovan. 2022. *Migracije i ekstremizam*. Beograd: Medija centar Odbrana.
- Subotić, Milovan. 2024a. „Iregularne migracije kao izazov regionalnoj i nacionalnoj bezbednosti.” *Politika nacionalne bezbednosti* 26 (1): 45–68. DOI: 10.5937/pnb26-49872.
- Subotić, Milovan, i Miloš Milenković. 2022. „Ekstremizacija kosovsko-metohijskog prostora kao prepreka dijalogu.” *Vojno delo* 74 (3): 62–73. DOI: 10.5937/vojdelo2203062S.
- Subotić, Milovan. 2024b. *Zapadni Balkan u raljama nebezbednosti*. Beograd: Medija centar Odbrana.
- Subotić, Oliver. 2020. *Tesla duhovni lik*. Beograd: Agencija za izdavaštvo Bernar.

- Šijaković, Bogoljub. 2018. „Stigmatizacija, identitet, istorijska odgovornost.” *Letopis Matice Srpske* 502 (1): 36–45.
- United Nations Children’s Fund [UNICEF]. 2019. „Rad na eliminaciji stigme i diskriminacije. Promovisanje jednakosti, inkluzije i poštovanja različitosti.” *UNICEF*. Last accessed on April 14, 2025. https://www.unicef.org/serbia/sites/unicef.org.serbia/files/2019-09/modul_11.pdf.
- Vidmarović, Đuro. 2020. „Protestno pismo.” *Društvo hrvatskih književnika*. 18. maj 2020. <http://dhk.hr/novosti/detaljnije/protestno-pismo>.
- Vitas, Zoran. 2020. „Amerikanci pišu o Hrvatu kojeg slavi cijeli svijet, a kod nas je zaboravljen.” *Večernji list*. 21. maj 2020. <https://www.vecernji.hr/techsci/milankovic-svjetska-znanost-ga-slavi-a-u-hrvatskoj-je-zaboravljen-1404022>.
- Volkan, D. Vamik. 2017. *Imigranti i izbeglice*. Beograd: Clio.

Milovan Subotić*

*Institute for Strategic Research, University of Defence, Belgrade,
Republic of Serbia*

CONFRONTING IDENTITIES IN THE BALKANS AS A SECURITY CHALLENGE**

Resume

Identity, whether national/ethnic, religious/confessional, or cultural, is one of the key determinants by which an individual or community defines who they are, what they are part of, and/or what they believe in. However, although identity determination plays a significant role in building community and fostering belonging, it can also become a source of instability, which is especially pronounced in multi-ethnic and multi-confessional societies. Tensions escalate when different identities are pitted against each other in a confrontational relationship and exploited for political manipulation. History is replete with examples in which differences in identity have triggered wars, mass suffering, and social divisions. If identity is presented as untouchable and monolithic, or when it is perceived as exclusive and unchangeable, it manifests itself as a primary factor of constant instability. The example of the dissolutive processes in the former Yugoslavia, from the beginning of the 90s, in the name of identity differences, is the most blatant one. The consequences of this antagonism persist today, in the third decade since the end of the complex conflicts in this region. The rhetoric of the 90s continues to lead to radicalization, the strengthening of populism, and efforts to impose the identity policies of these countries as a top-tier political issue. Starting from the basic assumptions of identity as a confronting category, the paper analyzes the survival of conflict rhetoric in the former Yugoslavia, which is still based on “irreconcilable identity differences”; that is, what impact does the “truth” established in this way have on the political and security stability of the region.

* E-mail address: milovan.subotic@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0001-8729-5742.

** The paper was created as part of the Ministry of Defence project: “Security Challenges of the Western Balkan Countries within the European Security Paradigm”, No. ИСИ/ДХ1/24–25, which is being carried out by the research team of the Strategic Research Institute and external associates during the 2024–2025 period.

Keywords: Balkans, identities, conflicts, propaganda, security.

* Овај рад је примљен 30. априла 2025. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. октобра 2025. године.